

ESKİ AHİT’TE TANRININ ÖDÜLÜ OLARAK ZENGİNLİK İDEALİ

Kürşat Haldun AKALIN¹

ÖZET

Musevilğin en eski biçiminde, öbür dünya ya da ölümden sonraki hayatla ilgili hiçbir şey yoktur. Bundan dolayı zevk ve mutluluk ile acı ve üzüntü yalnızca bu dünyada vardır. Eğer Tanrı, birisini cezalandırmak veya ödüllendirmek isterse; bunu mutlaka kişinin bu dünyadaki hayatı içinde yapar. Bundan dolayı dürüstlüğün ödülü olan refah ve mutluluk bu dünyada gerçekleşmekte; günahkâr da cezasını bu dünyada çekmektedir. Musevilğin ölümden sonraki hayat öğretisi, yalnızca dürüst ve saf dindarların ölümden sonra diriltileceğini iddia etmektedir. Ancak, bu inançları dahi yabancı kökenlidir, muhtemelen İranlılardan uyarlanmıştır. Bu hayatın büyük hedefi, Tanrının emirlerine itaat etmektir. Dünyevi mutluluklar, Tanrıdan ayrı olarak asla gerçekleşemez. Bundan dolayı, kişinin kendisi için dünyevi mülkleri edinmek istemesi, çılgınlıktan başka bir şey değildir. Ancak dünyevi mülkleri Tanrısal maksatlar için edinmek isterse; bu servetler, Tanrı kutsamasının bir işareti olarak, Tanrı hoşnutluğunun biricik ve görünen sembolleri ve teminatları haline gelirler. Bu bakış açısında, artık dünyevi mülkler, maddi refah içindeki aile hayatını, tek kelimeyle serveti kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Servet, Dünyevi Ödül, Eski ve Yeni ahit

THE IDEAL OF WEALTH AS THE REWARD OF GOD IN THE OLD TESTAMENT

ABSTRACT

The oldest form of judaism knows nothing of life after death or another world. So, weal and woe can come only in this world. If God desires to punish or to reward, He must do so during man’s life. The righteous therefore is prosperous here, and the wicked here suffer punishment. The eschatological doctrine of judaism asserted that only the righteous and the pious would rise up after death. But these beliefs were of foreign origin, coming probably by Persia. The great aim of this life is to obey God’s commandment Earthly happiness apart from God has no existence. Hence it is folly to seek to obtain earthly possessions for their own sake. But to obtain them in order to use them for divine ends, so that they become at one and the

¹ Doç.Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, haldunakalin@osmaniye.edu.tr

same time the outward symbols and guarantees of God's pleasure, as signs of His blessing. Now earthly possessions in this view of them include a well appointed house material well being, in a word wealth.

Key words : *Wealth, Worldly Reward, Old and New testament*

1.GİRİŞ

Musevilikte dünyevi faaliyet, dinsel bir içerik kazanmıştır. Bu dünyada hiç durmaksızın daha iyi yaşama ulaştıracak olan dürüstlüğü edinilebilmesi için gayret sarf edilmesi, aynı zamanda da, gelecek dünyada verilecek ödüllendirmelerin birer işareti gibi yorumlanmaya başlanmıştır. Eski Ahit'te², peygamberlere verilmiş ödül olarak görülen zenginlik övülmekte, bilgelik ve onurla birlikte anılarak zenginlik yüceltilmektedir. Üretkenliği ve bereketi sunan doğaya tanrının hükmettiği inancını açığa çıkaran Eski Ahit³; çalışarak ve üreterek de olsa zenginliğin, doğrudan tanrıya bağlı olduğu vurgulanmıştır. Ölümünden sonra hayatı ret eden⁴ Tevrat, yasaya bağlılık temelinde günahın karşılığının (kefaretinin) bu dünyada verileceğini bildirdiği için; her kişi kendi davranışlarını yasaya uygun kılma yükümlülüğünü de üstlenmiş; isteyerek veya elinde olmayarak bir günah işlediğinde, Museviliğin uygulayıcısı konumundaki kâhine suçunu anlatmış; bu suçu Tanrının affetmesi için karşılığında ne vermesi gerektiğini kâhinden öğrenerek kefarete kurbanı⁵ kesmiştir. Ölümünden sonra ve bu maddi dünyanın

² “Avram çok zengindi; sürüleri, altınları, gümüşleri vardı; Rab efendimi (İbrahim'i) alabildiğine kutsadı, onu zengin etti; İshak bolluğa kavuştu, varlığı gittikçe büyüyordu, çok zengin oldu; Yakup alabildiğine zenginleşti, çok sayıda sürü, erkek ve kadın köle sahibi oldu; kral Süleyman dünyanın bütün krallarından daha zengin, daha bilgeydi; Süleyman'a bir yılda gelen altının miktarı 666 talantı (yaklaşık 23 ton) buluyordu; Hizkiya çok zengin ve onurlu biriydi, altını, gümüşü, değerli taşları, baharatı, kalkanları ve çeşit çeşit değerli eşyası için hazineler yaptırdı” (Yaradılış 13: 2, 24: 35, 26: 13, 30: 43; 1. Krallar 10: 14; 2. Tarihler 9: 22, 32: 27)

³ “Toprağa bakar, çok verimli kıırsın, toprağı zenginliğe boğarsın; ey Tanrı, ırmağın suyla doludur, insanlara tahıl sağlarsın; sağ elinde uzun ömür, sol elinde zenginlik ve onur vardır; tembel eller insanı yoksullaştırır, çalışkan el zengin eder; zenginin serveti onun kalesidir, fakirin yoksulluğı ise onu yıkıma götürür; doğru kişinin ücreti yaşamdır, kötünün geliri ise kendisine cezadır” (Mezurlar 65: 9; Özdeyişler 3: 16, 10: 4, 15, 16)

⁴ “Ben, Tanrın rab, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Binlercesine sevgi gösterir, suçlarını, isyanlarını, günahlarını bağışlarım. Hiçbir suçu cezasız bırakmam. Babaların işlediği suçun hesabını oğullarından, torunlarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Rab tez öfkelenmez, sevgisi engindir, suçu ve isyanı bağışlar. Ancak suçluyu cezasız bırakmaz; babaların işlediği suçun hesabını üçüncü, dördüncü kuşak çocuklarından sorar. Ben, Tanrın Rab, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım.” (Çıkış 20: 5, 34: 7; Sayılar 14: 18; Yasalar 5: 9)

⁵ “Günah bağışlatmak için günah sunusu olarak her gün bir boğa sunacaksın. Meshedilmiş kâhin günah işleyerek halkını da suçlu kıırsa, işlediği günahın ötürü Rab'be günah sunusu olarak kusursuz bir boğa sunmalı. İşlediği günah açığa çıkınca, topluluk günah sunusu olarak bir boğa sunmalı, onu Buluşma Çadırı'nın önüne getirmeli. Önderlerden biri günah işler, bilmeden Tanrısı Rab'bin buyruklarından birinde yasak olanı yaparsa, suçlu sayılır. İşlediği günah kendisine açıklırsa, sunu olarak kusursuz bir teke getirmeli. Elini tekenin başına koymalı ve yakmalık

dışında bir hayat ideali olmadığı için, günahların cezasını olduğu kadar yasaya (Musa şeraitine) bağlılıkların ödülünün bu dünya yaşamında verildiğini bildiren Tevrat; ilk doğanı kutsamış ve Yahve'ye ait kılmış, her yıl ürünün onda biri ile yetiştirilen hayvanların ilk doğanının Yahve'ye verilmesini şart koşmuştur. Levili'yi kâhin yapan Tevrat, ondalıkları gümüşe çevrilmesi zorunluluğu⁶ getirerek; Talmud'da çok geniş kapsamda altın ve bakır paraların gümüşe çevrilmesiyle ilgili yorumlara neden olduğu gibi, para çevrimini dinsel bir görev olarak algılayan yasaya bağlı inançlı her Musevi'ye adeta banker olmanın yolunu açmıştır.

Yasaya bağlılık ölçüsünde sorguladığı her davranışın karşılığını parasal olarak belirleyen⁷ Eski Ahit, Tanrıdan gelecek olan bütün ödüllerin ve cezaların parasal olarak değerlendirilme bilincini Musevi'ye aşılama, bütün dünyevi işleri ve ilişkileri üzerinde hesaba dayalı bir denetim kuran Musevi'nin yasanın öngördüğü doğruluğu ve çalışkanlığı göstermesini sağlamıştır. Yasaya bağlı kılarak özdenetimini sürekli pekiştiren Musevi, ömrünün son gününe kadar hiç ara vermeksizin iyi işlerini arttırarak ve dürüst kalarak⁸ yasayı yerine getirmeye azmetmiş olmakla, Tanrıdan umduğu ödülüne ödül katmak istemektedir. Eyleminin sayısal yorumu, yalnızca dinsel anlamda Tanrı tarafından ödüllendirilmiş ya da cezaya çarptırılmış bulunduğu hakkında bir fikir vermektedir. Fakat bu güdünün doğal bir sonucu olarak, Musevi, ister istemez dünyevi faaliyetiyle elde etmiş olduğu

sunuların kesildiği yerde Rab'bin huzurunda onu kesmeli. Bu bir günah sunusudur. Suç ve günah sunuları için aynı yasa geçerlidir. Et, sunuyu sunarak günahı bağışlatan kâhinindir. Suç ve günah sunusu olarak verilen paralarsa Rab'bin Tapınağı'na getirilmezdi; bunlar kâhinlere aitti.” (Çıkış 29: 36; Levililer 4: 3, 14, 22; 2. Krallar 12: 16)

⁶ “Ondalığınızı gümüşe çevirin. Gümüşü alıp Tanrınız Rab'bin seçeceği yere gidin. Gümüşü dilediğiniz şekilde kullanın: Sığır, davar, şarap, içki ya da canınızın istediği başka bir şey alın. İster toprağın ürünü, ister ağacın meyvesi olsun, toprakta yetişen her şeyin ondalığı Rab'be aittir. Rab için kutsaldır. İsraililer'in Rab'be armağan olarak verdiği ondalığı miras olarak Levililer'e veriyorum. Bu yüzden Levililer için, İsraililer arasında onların mirası olmayacak dedim.” (Yasanın Tekrarı 14: 25; Levililer 27: 30; Sayılar 18: 24)

⁷ “İsrail halkına de ki, eğer bir kimse Rab'be birini adamışsa senin biçeceğin değeri ödeyerek adağını yerine getirebilir. Yirmi yaşından altmış yaşına kadar erkekler için elli kutsal yerin şekeli (500gr) gümüş; eğer altmış ya da daha yukarı yaşta iseler, erkekler için on beş (150 gr) kadınlar için on şekel (100gr) gümüş. Ancak adakta bulunan kişi belirtilen parayı ödeyemeyecek kadar yoksulsa, adadığı kişiyi kâhine götürülecek; kâhin adakta bulunan kişinin ödeme gücüne göre ona değer biçecektir. Biri bilmeden kirli sayılan herhangi bir şeye, yabancı, evcil ya da küçük bir hayvan leşine dokunursa, kirlenmiş olur ve suçlu sayılır. Biri hangi konuda olursa olsun, kötülük ya da iyilik yapmak için, düşünmeden ve ne yaptığını bilmeden ant içerse, bunu anladığı an suçlu sayılacaktır. Kişi bu suçlardan birini işlediği zaman, günahını itiraf etmeli. Günahının bedeli olarak Rab'be bir suç sunusu getirmeli. Bu sunu küçükbaş hayvanlardan olmalı. Dişi bir kuzu ya da keçi olabilir. Kâhin kişinin günahını bağışlatacaktır.” (Levililer 27: 2-9; 5: 2-6)

⁸ “Bolluk ve zenginlik eksilmez evinden, sonsuza dek sürer doğruluğu; karanlıkta ışık doğar dürüstler için, lütfeden, sevecen, doğru insanlar için; ne mutlu eli açık olan, ödünç veren, İşlerini adaletle yürüten insana; zenginliğine güvenen tepetaklak gidecek, oysa doğrular dalındaki yaprak gibi gelişecek; doğru kişinin işleri yaşam ağacının meyvesine benzer, bilge kişi insanları kazanır. Seni yaratan, rahimde sana biçim veren, sana yardım edecek olan Rab şöyle diyor: Korkma, ey kulum Yakup soyu, Ey seçtiğim Yşaurun (Dürüst).” (Mezmurlar 112: 3-5, Özdeyişler 11: 28,30; Yeşeya 44: 2)

parasıyla kıyaslamaya ve ölçmeye başlamış olmakla, kazancını dinsel maksada ulaştırmanın bir araç şeklinde kabul etmeye de alışmaktadır. Tanrısal ödülün ve cezanın, faaliyeti sonucunda edindiği para tarafından temsil edilmeye başlamasıyla birlikte; dinsel kitaplarda sözü edilen kişinin kendisini zihni ve akli bir şekilde geliştirme ve yetiştirme zorunluluğu, ister istemez sahasını maddi dünyada sürekli kılınan ekonomik faaliyet içinde bulmuş; zevke ve sefaya düşürmeyen⁹ maddi servet zenginliği, özlenir ve övülür bir meziyet halini almıştır.

Zenginlik ile onuru tanrının birer ödülü olarak gören ve birer tanrısal armağan olarak birlikte dikkate alan Eski Ahit, Musevi'nin, servet edinme ve mal biriktirme çabasında daima dürüst olmasını ve tüm insanlara sevgiyle yaklaşmasını öğütlemekte, tamahkâr davranışı¹⁰ ise yasaklamaktadır. Servetin de fakirliğin de tanrıdan geldiği bilinciyle¹¹, kanaatkârlık içinde olan ve her şeyde tanrıyı hükümrân kılan inançlı bir Musevi'nin karakterini betimleyen en önemli ahlaki niteliklerinin temeli haline gelmiştir. Musevi'nin ahlaki nitelikleri¹², imanını iyilik yolunda geliştirmek ve nefsinin aç gözlülüğünden de kaçınmak eğilimini şart koştuğu için; sahip olduğu tüm mülkünü, gerek elde edilişi ve gerekse kullanılışı yönüyle, Tanrı buyruklarının ışığı altında sürekli olarak tartmasını zorunlu kılmaktadır. Her an tanrının yardımını beklerken, yardım edene Tanrı yardım eder duygusunun etkisiyle; Musevi, faaliyetinin sonucu olarak gördüğü servetini fakirlere yardım etmede kullanmakta¹³, zenginliği Tanrı nazarında hoşnut

⁹ “Zevkine düşkün olan yoksullaşır, şaraba ve zeytinyağına düşkün kişi de zengin olmaz.” (Özdeyişler 21: 17)

¹⁰ “Bir baba çocuklarına nasıl sevecen davranırsa, Rab de kendisinden korkanlara öyle sevecen davranır. Çünkü mayamızı bilir, toprak olduğumuzu anımsar. İnsana gelince, ota benzer ömrü, kır çiçeği gibi serpilir; rüzgâr üzerine esince yok olur gider, bulunduğu yer onu tanımaz. Korkma biri zenginleşirse, evinin görkemi artarsa, ölünce hiç bir şey götüremez, görkemi onunla mezara gitmez.” (Mezmurlar 103: 13-15; 49: 16-17)

¹¹ “Zenginlik ve onur senden gelir. Her şeye egemensin. Güç ve yetki senin elindedir. Birini yükseltmek ve güçlendirmek Senin elindedir. Önderlere ayrıcalık tanımayan, zengini yoksuldan çok önemsemeyen O değil mi? Çünkü hepsi O'nun ellerinin işidir. Zenginlik ve onur, kalıcı değerler ve bolluk bendedir. Meyvem, altından, saf altından; ürünüm seçme gümüşten daha iyidir. Doğruluk yolunda, adaletin izinden yürürüm. Böylelikle, beni sevenleri servet sahibi yapar, hazinelerini doldururum. Rab doğru kişiyi aç bırakmaz, ama kötülerin isteğini boşa çıkarır. Tembel eller insanı yoksullaştırır, çalışkan el zengin eder. Rabbin bereketidir kişiyi zengin eden, RAB buna dert katmaz.” (1.Tarihler 29: 12; Eyüp 34: 19; Özdeyişler 8: 18-21, 10: 3-4, 22)

¹² “Ne mutlu yoksulu düşünene! Rab kurtarır onu kötü günde. Ne mutlu eli açık olan, ödünç veren, işlerini adaletle yürüten insana! Asla sarsılmaz, Sonsuza dek anılır doğru insan. Kuşkusuz doğrular senin adına şükredecek, Dürüstler senin huzurunda oturacak. Dürüstlerin tuttuğu yol kötülükten uzaklaştırır, Yoluna dikkat eden, canını korur. Gururun ardından yıkım, kibrin ardından da düşüş gelir. Zevkine düşkün olan yoksullaşır, şaraba ve zeytinyağına düşkün kişi de zengin olmaz. Zengin ile yoksulun ortak yönü şu: her ikisini de Rab yarattı. Alçakgönüllülüğün ve Rab korkusunun ödülü: zenginlik, onur ve yaşamdır. Ayyaş ve obur kişi yoksullaşır, uyuşukluk da insana paçavra giydirir.” (Mezmurlar 41: 1, 112: 5-6, 140: 13; Özdeyişler 16: 17-18, 21: 17, 22: 2-4, 23: 21)

¹³ “Kötülükten kaç, iyilik yap; sonsuz yaşama kavuşursun. Çünkü Rab doğruyu sever, sadık kullarını terk etmez. Onlar sonsuza dek korunacak, kötülerinse kökü kazınacak. Gel, ya Rab,

edici bir araç olarak görmektedir. İktisadi faaliyet üzerinde odaklaştırmış olduğu yaşamının bütün maksadı, parayla özdeş kılmış olduğu Tanrı ödülünü daha da arttırmak maksadını taşıdığı için; Musevi, servetinin artmasını, tanrının bir bereketi olarak göreyerek, kendisini daha fazla huzurlu ve mutlu kılmaktadır¹⁴.

2.PARASAL KAZANCIN DİNSELLİK İÇERİĞİ

Faaliyetinin güdüsünü oluşturan tüm kişisel değerleri, dinsel fikirler dünyası içinde kendi yorumunu bularak; her eyleminin sonunda servetini, kişisel akılsızlığıyla veya beceriksizliğiyle kaybetmesi veya Tanrının emirlerine açıkça karşı gelerek zevki uğruna heba etmesi, Musevi için asla söz konusu değildir. Böyle olunca, bu dünyada çok çalışıp kendisini geliştirerek daha çok servete ulaşması; Musevi'nin yaşama tarzındaki dindarlığını azaltmamaktadır. Zenginlik tanrı ödülü olduğu kadar uluslara karşı üstünlük ölçüsü¹⁵ olduğu için, Musevi, edindiği başarılarıyla kendisine olan güvenini de imanyla tazeleyerek, sonu gelmeyen bir gayret içinde kendisini dünyadaki aracı olarak görmeye güdülemektedir. Artık, Musevi'nin dinsel ahlakı, dünyevi faaliyetinin özünü oluşturmaya başlamış; kazancı da, Tanrının kendisine layık kıldığı ödülünün birer işareti olarak görülmüştür. Edindiği servet ve mülküyle, bol kazanç ve parasıyla Tanrıya yaklaşmakta olduğunu, Süleyman'ın Özdeyişlerinde çok etkili bir üslupta¹⁶ ifade

kurtar beni, yardım et sevginden dolayı. Sen sıkıntı ve acı çekenleri görürsün, yardım etmek için onları izlersin; çaresizler sana dayanır, öksüzün yardımcısı sensin. Çünkü O mazlumun çektiği sıkıntıyı hafife almadı, ondan tiksindi, yüz çevirmedi, kendisini yardımcı çağırığında ona kulak verdi. Eli açık olan daha çok kazanır, hak yiyeceğin sonuysa yoksulluktur. Cömert olan bolluğa erecek, başkasına su verene su verecek. Rab yaptıklarının karşılığını versin. Kanatları altına sığınmak için kendisine geldiğin İsrail'in Tanrısı Rab seni cömertçe ödüllendirsin. Yardım isteyen yoksulu, desteği olmayan öksüzü kurtarırdım. Körlere göz, topallara ayakta. Yoksullara babalık eder, garibin davasını üstlenirdim.” (Mezmurlar 37: 27-28, 6: 4, 10: 14, 22: 24; Özdeyişler 11: 24-25; Eyüp 29: 15-16)

¹⁴ “O hep cömertçe ödünç verir, soyu kutsanır. Gördüm ki, iyi ve güzel olan şu: Tanrı'nın insana verdiği bir kaç günlük ömür boyunca yemek, içmek, güneşin altında harcadığı emekten zevk almak. Çünkü insanın payına düşen budur. Üstelik Tanrı bir insana mal mülk veriyor, onu yemesi, ödülünü alması, yaptığı işten mutluluk duyması için ona güç veriyorsa, bu bir Tanrı armağanıdır. Bu yüzden insan, geçen ömrünü pek düşünmez. Çünkü Tanrı onun yüreğini mutlulukla meşgul eder. Rab toprağa ektiğiniz tohum için yağmur verecek, Toprağın ürünü olan yiyecek bol ve zengin olacak. O gün sığırlarınız geniş otlaklarda otlanacak. Sizlerse Rabbin kâhinleri, Tanrınızın görevlileri diye çağrılacaksınız. Ulusların servetiyle beslenecek, Zenginlikleriyle övüneceksiniz.” (Mezmurlar 37: 26; Vaiz 5: 18-20; Yaşaya 30: 23, 61: 6)

¹⁵ “Zenginlik ve onur senden gelir. Her şeye egemensin. Güç ve yetki senin elindedir. Birini yükseltmek ve güçlendirmek Senin elindedir. Rab ülkenize yağmuru zamanında yağdırmak ve bütün emeğinizi verimli kılmak için göklerdeki zengin hazinesini açacak. Bir çok ulusa ödünç vereceksiniz; siz ödünç almayacaksınız. Sana istemediklerini de vereceğim: Yaşadığın sürece öbür kralların erişemeyeceği bir zenginlik ve onura ulaşacaksın.” (Yasanın Tekrarı 28: 12; 1. Krallar 3: 13; 1. Tarihler 29: 12)

¹⁶ “Servetinle ve ürününün turfandasıyla Rabbi onurlandır. Böylece Tanrı'nın ve insanların gözünde Beğeni ve saygınlık kazanacaksın. Sağ elinde uzun ömür, Sol elinde zenginlik ve onur vardır. Ey

edilmektedir. Ancak, bir kimse, Musevi'nin dinsel düşüncesi ile kazanç maksadına yönelttiği dünyevi faaliyeti arasında perçinlenen böylesine sıkı bir bağının kesin olarak nasıl kurulduğunu, kazanç maksadının dinsel bir ahlak terbiyesi içeriğinde nasıl Tanrı ödülünün birer işareti haline geldiğini araştırmak isterse; öncelikle, Tanrıya hizmet etme zorunluluğunun, Musevi için nasıl bir anlam taşıdığını irdelemesi gerekir. Tanrıya hizmetin ilk aşamasını, insana hizmet anlayışı oluşturmakta, bunun karşılığı Tanrı ödülü sayılmakta, her karşılık Tanrı hoşnutluğu uğruna yine insan hizmetine adanmaktadır, Musevi bundan kendisine pek bir pay çıkarmamaktadır.

Sinagog içinde açık arttırmayla değerinde satılan ve yasanın kâğıda yazılarak saklandığı belgelerden edinilen bu paralar sadaka kutusunda toplanmaktadır. Kutsal yazıların bu şekilde parayla ve açık arttırmayla satılmasının dinsel bir içerik halini alması uzunca bir zamandan beri de benimsenir olması; dinsel ibadetin parasal bir anlam taşıdığına bir delili özelliğindedir. Bu arada Talmud üzerinde ayrıntılı araştırma yapan kişiler; deneyimli ve görgülü Musevi tüccarların kendilerini dini bir ahlakla yetiştirmiş olmalarıyla ilgili en güç ekonomik konular hakkında yorumlarda bulunmuşlardır. Bu tüccarların daha çok kazanç elde etmelerini sağlamak için, yasanın ahlaki içeriğinden nasıl teşvik gördüklerini irdelemişlerdir. Her tehlikenin göze alınarak ticaret yapılması, Eski Ahit'te '*ekmeğini suya at, çünkü günler sonra onu bulursun*' (Vaiz 11: 1) öğüdüyle özendirilmiştir. Çünkü bilgelik ne kadar değerli ve gerekli ise, para da o kadar yararlı ve değerlidir¹⁷. Ancak para çalışmanın sonucu olmalı ve asla riske atılmamalıdır¹⁸. Rabbinik yazınının daha ilk oluşmaya başladığı sıradaki yorumlarında dahi; daha çok kazanç sağlanmasından övgüyle söz edildiği, büyük ticaret işlerine girilmesinin adeta dinsel bir vecibe haline getirildiği, metinlerine rastlamak mümkündür. İyilik ya da kötülüğün, bunu işleyen kişiden bir ölçüde ayrı tutulmuş olması; rabbinik öğretilerinde günahın tek başına ele alınmasına ve karşılığının verilmesi gerektiği sonucuna yol açmıştır. Cezalandırma, objeye göre olmalıdır ve günahın konusu kapsamında olmamalıdır. Emirlere uymamanın sayısı, tek başına sayılarak

tembel kişi, git, karıncalara bak, Onların yaşamından bilgelik öğren. Beni sevenleri ben de severim, Gayretle arayan beni bulur. Zenginlik ve onur, Kalıcı değerler ve bolluk bendedir. Meyvem altından, saf altından, Ürünüm seçme gümüşten daha iyidir. Doğruluk yolunda, Adaletin izinden yürürüm. Böylelikle, beni sevenleri servet sahibi yapar, Hazinelerini doldururum. Tembel eller insanı yoksullaştırır, Çalışkan el zengin eder. Bereket doğru kişinin başına yağar, Kötülerse zorbalıklarını sözle gizler. Zenginin serveti onun kalesidir, Fakirin yoksulluğu ise onu yıkıma götürür. Rabbin bereketidir kişiyi zengin eden. Toprağını işleyenin ekmeği bol olur, hayal peşinde koşansa sağduyudan yoksundur. Çalışkanların eli egemenlik sürer, tembellikse köleliğe götürür. Tembel canının çektiğini elde edemez, çalışkanın istekleri ise tümüyle yerine gelir." (Özdeyişler 3: 4, 9, 16; 6: 6; 8: 17-21; 10: 4, 6, 11, 15, 22, 24; 13: 4)

¹⁷ "Bilgelik siperdir, para da siper, Bilginin yararı ise şudur: Bilgelik ona sahip olan kişinin yaşamını korur." (Vaiz 7: 12)

¹⁸ "Havadan kazanılan para yok olur, Azar azar biriktirenin serveti çok olur. El sıkışıp Başkasının borcuna kefil olmaktan kaçın. Ödeyecek paran olmazsa, Altındaki döşeğe bile el koyarlar." (Özdeyişler 13: 11; 22: 26-27)

hesaplanmalıdır. Günahların, işleyen kişiliğinin ve ahlaki halinin durumu pek dikkate alınmaksızın, tıpkı şahıslardan ayrı tutulmuş toplam para miktarıymişçasına düşünülmesi, her birinin bir başka yerde bir araya getirilerek rakamsal şekilde ifade edilmesi; Musevi'nin dinsel inançlarının ussallaşmasının bir ölçüde temelini oluşturmuştur. Artık, Tanrının adaleti; başarılı olan iyilerin ödülünü veya zararlı olan kötülerin cezasının acısını, burada, yaşanan bu dünyada vermesiyle gerçekleştirecektir. Bereketle¹⁹ açığa çıkan Tanrının bu dünyadaki ödülü, emirlerini tutmaya yani yasaya uymaya bağlı olduğu gibi; cezası da yasanın terk etmenin bir sonucudur. Her şeye rağmen tanrı zenginliklerle olduğu kadar belalarla da kulunu sınamaktadır. Eyüp'ün yakarışı²⁰, ödül ile cezanın bu dünyada gerçekleşeceğinin kesin ifadesi gibidir.

Ruhun ölümsüzlüğü ve bedenın yeniden dirilişini anlamındaki öbür dünyayla ilgili düşüncelere, Ezra döneminden sonra, biraz da olsa rastlanılmaktadır. Ölümle ruhun bedenden ayrılması, ruhun ölümsüzlüğü, ruhun bu dünyadan çıkarak ruhani bir âleme gitmesi, yargılama sonrasında cennet veya cehenneme girilmesi gibi inançlar; muhtemelen, Perslilerden geçen İsrail dinine de tamamıyla yabancı kalan düşüncelerdir. Öbür dünya, bedenın yeniden dirilişini, Tanrının ödül ile cezasının ölümden sonraki hayatta gerçekleşeceği v gibi başlangıçtaki İsrail dinine yabancı olan tüm bu öğeler; rabbinik yazınında dinsel bir içerik kazandırılarak, yapılan yorumlarla dinin özüyle uyumlu kılınmasının sonucunda, ahlaki bir anlama da ulaşılmıştır. Öğreti zaman içinde İsrail dininde yerini bulup geliştirildikçe; Museviler içinden yalnızca dürüst ve dindar olanlarının, ölümden sonra dirilerek sonraki yaşama hak kazanacağı gibi fikirler rağbet bulmuştur. Halkın dinsel yaşamlarında esas olarak Tevrat'ın yer alması gerektiği üzerinde ayrıntılı çalışmaları yapmış olmasına karşın, yazıcılar dahi; sonsuzluk inancını öne sürmüş, ödüllendirme ve cezalandırmayla ilgili eski öğretinin içinde ruhun ölümsüzlüğü ve öbür dünya gibi yabancı görüşlerin uyumu sağlanmıştır. Böylece, Tanrı yargısından korkulması fikri geliştirilerek, ahlaki sorumluluk duygusunun daha da ağırlaştırılması sağlanmıştır. Musevilerin diniyle çok

¹⁹ “Tanrınız Rabbe tapacaksınız. Ekmeğinizi, suyunuzu bereketli kılacak, aranızdaki hastalıkları yok edeceğim. Ülkenizde kısır ve çocuk düşüren kadın olmayacak. Size uzun ömür vereceğim. Tanrınız Rabbin sözünü dinlerseniz, şu bereketler üzerinize gelecek ve sizinle olacak; kentte de tarlada da kutsanacaksınız. Tapınagımda yiyecek bulunması için bütün ondalıklarınızı ambara getirin, Beni bununla sınavın diyor, Her Şeye Egemen Rab, göreceksiniz ki, göklerin kapaklarını size açacağım üzerinize dolup taşan bereket yağdıracağım.” (Çıkış 23: 25-26; Yasanın Tekrarı 28: 2-; Malaki 3: 10)

²⁰ “Kötüler niçin yaşıyor, yaşlandıkça güçleri artıyor? Çocukları sapasağlam çevrelerinde, soyları gözlerinin önünde. Evleri güvenlik içinde, korkudan uzak, Tanrı'nın sopası onlara dokunmuyor. Tef ve lir eşliğinde şarkı söyler, ney sesiyle eğlenirler. Ömürlerini bolluk içinde geçirir, esenlik içinde ölümler diyarına inerler. Kaç kez kötülerin kandili söndü, başlarına felaket geldi, Tanrı öfkelenmişinde paylarına düşen kederi verdi? Fakat yoluma set çekti geçemiyorum, her yönden beni yıktı ve ben bittim, bana karşı öfkelerini alevlendirdi; tüm bu kötülükler niçin bana geldi. Oysa ben onun yolunda hâlâ azimle yürümekteyim.” (Eyüp 21: 7-17; 19: 8-11)

yakından bağıntısı kurulmaya başlanılan mülkiyet deyimi, özellikle de hikmet yazınında anlam içeriğine ulaşmaktadır. Hiç kuşkusuz Musevi'nin yaşama maksadı, yasayı da oluşturan Tanrının emirlerine uymaktan ibarettir. Tanrıdan ayrı olarak dünyevi mutluluğa erişmeleri ve mülkler edinmeleri diye bir eğilim asla düşünülemez. Bu nedenle, Musevi'nin, Tanrıyı hoşnut etme maksadından ayrı olarak ve Tanrı emirlerinin de dışına çıkarak mülkler edinmesi, dünyevi servete kavuşmak istemesi de, kesinlikle düşünülemez. Zira kendi çıkarı uğruna değil, fakat yalnızca Tanrının hoşnutluğuna ulaşmak maksadıyla mülk edinme gayretinde bulunan ve zenginleşen her Musevi, kazandığı servetini yine Tanrı uğruna seferber etme gayesini taşımış olmakla; aynı zamanda da, Tanrının rızasına ulaşmasını neredeyse garanti eden, Tanrı kutsamasının birer işaretleri haline gelen semboller olarak görmeye başlamıştır.

Musevi'nin kazanca ve mülke yönelik bu yaklaşımı, dünyevi faaliyet ile dinsel yönelme arasında kurduğu bu emsalsiz bağıntı; kendi üstün zekâsının bir ürünü olduğu kadar, Tanrı buyruklarını yorumlayış tarzının da bir sonucu olmaktadır. Artık bütün dünyevi mülkler, edinilen kazançlar, bunların sağladığı dayalı döşeli bir ev, mutlu bir yaşam; bütün bunlar, Tanrının kendisinden hoşnut kaldığının birer işaretleri olarak yorumlanmaya başlamıştır. Musevilerin dinsel yazınına irdeleyen pek çok araştırmacı, kutsal buyrukları ve Talmud'u ayrıntısıyla incelemesinin sonucunda; yalnızca, birkaç paragrafta fakirliğin zenginlikten daha yüksek ve daha asil bir hal olduğunu övmekten ileri gitmediği kanısına varmıştır. Fakat yüzlerce sayfanın, zenginleri Tanrının büyüklüğünü kutsamaya, buyruklarını iş hayatında da yerine getirmeye çağırdığını, verilen mülkün ve sürekli yürütülen faaliyette Tanrı buyruklarından dışarı çıkılmaması konusunda uyarıldığı sonucuna varmıştır. Böylece zengin kimselerin, insanlara yapmış oldukları hizmetleriyle yalnızca mutluluğu getiren kimseler olmadıklarını, fakat bunu sağlamak üzere ürün de sunduklarını, bu şekilde zenginleştikleri ölçüde Tanrı katında da değerli kılındıkları yorumlarına gidilmiştir. Ancak hiçbir şekilde zenginleşme aleyhine dinsel bir hükmün getirilmemiş olması, zenginliğin Tanrı tarafından reddedilmemiş olduğunun açıkça bildirilmesi²¹;

²¹ “Tembellikten dam çöker, miskinlikten çatı akar. Şölen eğlenmek için yapılır, şarap yaşama sevinç katar, paraysa her ihtiyacı karşılar. Her emek kazanç getirir, ama boş lakırdı yoksulluğa götürür. Zenginlik dosti üstüne dost kazandırır, oysa yoksulun dostu onu yüzüstü bırakır. Ama zenginlikleri kendi ellerinde değil. Zengin olarak yatar, ama bu öyle sürmez, Gözlerini açtığında hepsi yok olup gitmiştir. Sizlerse Rabbin kâhinleri, Tanrımızın görevlileri diye çağırılacaksınız. Ulusların servetiyle beslenecek, Zenginlikleriyle övüneceksiniz. Utanç yerine iki kat onur bulacaksınız, Aşağılanma yerine payımızla sevineceksiniz, Böylece ülkenizde iki kat mülk edineceksiniz; Sevinciniz sonsuz olacak. Aranızda yoksul kimse olmayacak. Tanrınız Rabbin mülk edinmek için size vereceği ülkede Tanrınız Rabbin sözünü can kulağıyla dinler, bugün size bildirdiğim bütün bu buyruklara özenle uyarsanız, O sizi kesinlikle kutsayacaktır. Tanrınız RAB verdiği söz uyarınca sizi kutsayacak. Rabbin buyruğuyla ambarlarınız dolu olacak. El attığınız her işte Rab sizi kutsayacak. Tanrınız RAB size vereceği ülkede sizi kutsayacak.” (Vaiz 10: 18-19; Özdeyişler 14: 23, 19: 4; Yasa'nın Tekrarı 15: 4-6, 28: 8; Yaşaya 61: 6-7; Eyüp 21: 6, 27: 19)

Musevi'nin dünyevi gayreti ile dinsel yönelmesini kolaylıkla birleştirmesini sağlamıştır. Musevilerin dinsel yorumlarıyla, zenginliğin çok değerli görülmüş olmasına rağmen; Eski Ahit'te olduğu kadar Talmud'da da, zenginliğin, dürüstlüğü karşısında bir tehlike olduğu, fakir olan kimselerin çok daha kolay bir şekilde dürüst kalabilecekleri vurgulanmaktadır. Bu nedenle de, zenginlik yerine fakirliğin daha uygun görülerek övüldüğü de bir gerçektir. Ancak, çok önemli olan bir ayrıntı burada göz ardı edilmektedir.

Dünyevi çabasıyla ve elbette ki rakiplerini geçmesini sağlayan üstün zekâsıyla iş adamı bir Musevi, bu gayretlerinin sonucunda milyarları kazandıktan sonra; Şabat gününün öncesinde evine geldiğinde, kazandığı bu paraları kendisini bir vicdan azabına sürüklemeyecektir. Tam tersine, bu kazandıklarıyla Tanrının kendisini ödüllendirdiği duygusuna kapılarak şükredecektir. Kendisini tanrının hizmetkârı olarak görecektir, cana yakınlığıyla tanrının kendisini ödüllendirdiğinden ve yükseltiltiğinden emin olacaktır. Böylece Tanrıya seslenişine devam ederek, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da emirlerini titizlikle yerine getireceğim, merhametle edindiğim kazançlarımı yine senin kereminle arttıracam şeklinde dua ederek, kendi iç huzuruna erişmesini sağlayacaktır. Böyle bir ruh haliyle Kutsal Emirleri yorumladığında, Tevrat'ı tekrar ve tekrar okuduğunda, Tanrının kendisini zengin olarak kutsamış olduğunun da bilincine varacaktır. Nitekim Tevrat'ta, inandığı Tanrının aşağıdaki sözleriyle, yapmakta olduğu dünyevi işinin ve sağladığı kazançlarının, bu sayede kurduğu hayatının; aslında, Tanrı iradesine de uygun olduğu sonucuna da varacaktır. Özellikle de, Tevrat'a göre, edinilen servet ve zenginlik üzerine kurulan hayat, aslında, Tanrı iradesini yerine getirmenin bir sonucu olmaktadır²². Zira korkuyla ve ümitle yasaya bağlanan Musevi, bu dünyasını tanrı buyruğuna göre kurmuş olmanın ve zenginleşmenin mutluluğuna erecektir²³. Rabbinik metinleriyle biçimlenen İsrail dininin, kişinin ekonomik davranışı üzerinde nasıl parasal kazanca özendirici ve servet birikimini zorlayıcı bir tesirde bulunduğunu irdelemek için; bu dindeki Tanrı inancının ödüllendirme ve cezalandırma anlayışını ayrıntısıyla açıklamak gerekir.

²² “Zengin yoksullara egemen olur, borç alan borç verenin kulu olur Bunu görünce yüzün parlayacak, yüreğin heyecandan hızlı hızlı çarpacak; çünkü denizin zenginlikleri senin olacak, ulusların serveti sana akacak.” (Özdeyişler 22: 7; Yaşaya 60: 5)

²³ “Rab kendisinden korkanlarla paylaşır sırrını, Onlara açıklar antlaşmasını. İyiliğin ne büyüktür, ya Rab, Onu senden korkanlar için saklarsın, Herkesin gözü önünde, Sana sığınanlara iyi davranırsın. Ama Rabbin gözü kendisinden korkanların, Sevgisine umut bağlayanların üzerindedir; Rabden korkun, ey O'nun kutsalları, Çünkü O'ndan korkanın eksigi olmaz. Evet, O kendisinden korkanları kurtarmak üzeredir, Görkemi ülkemizde yaşasın diye. Sevgiyle sadakat buluşacak, Doğrulukla esenlik öpüşecek. Ve Rab iyi olan neyse, onu verecek, Toprağımızdan ürün fışkıracak. Doğruluk önü sıra yürüyecek, Adımları için yol yapacak. Çünkü gökler yeryüzünden ne kadar yüksekse, Kendisinden korkanlara karşı sevgisi de o kadar büyüktür. Kendisinden korkanları besler, Antlaşmasını sonsuza dek anımsar. Bolluk ve zenginlik eksilmez evinden, Sonsuza dek sürer doğruluğu.” (Mezmurlar 25: 14, 31: 19, 33: 18, 34: 9, 85: 9, 85: 10, 85: 12, 85: 13, 103: 11, 111: 5, 112: 3)

3. ZENGİNLİK TANRININ BİR ÖDÜLÜDÜR

İsrail'in bütün nebilere, Tanrının buyruklarını tutmaları ve yolunda da sebatla yürümeleri halinde, gayretlerinin dünyevi karşılıklarını alacaklarını taahhüt etmişlerdir. Nitekim yasayı²⁴ zenginlikten üstün tutan Eski Ahit, diğer uluslar İsrail'e altın ile gümüş getirecekler ifadesiyle²⁵, zenginliği asla ret etmez, tam tersine bir onur olarak görür. Zenginlik ve mutluluk yasaya uymanın ve korkuyla tanrıya bağlanmanın bir ödülü veya sonucu görüldüğü halde; tanrı sevgisi ve yasaya bağlılık zenginlikten de her türlü zevklerden de üstün tutulmuştur. Zenginlik ve para, tek başına kişiyi mutlu etmez; ancak Tanrının buyruklarına uyularak edinilen zenginlik kişiye huzur verir. Ayrıca bu ifadelerden, aceleyle zengin olmak isteyen ve bu uğurda da çok fazla gayret sarf ederek sürekli çalışan bir kimsenin asla Tanrı tarafından cezalandırılmayacağı sonucu da çıkarılabilir²⁶. Ancak yine de, mülkün ve servetin olduğu kadar kazancın da doğrudan Tanrıdan geldiğine inanıldığı için, zengin olmada acele edilmemesinin uygun olacağı fikri hâkimdir. Zengin olmak için tanrıyı sevmenin veya korkmanın yanlışlığı kadar, yasaya uymakla zengin olunacağı ümidi de hatalı görülmüştür²⁷. Temel maksat, zengin olmak değil, tanrıya ve yasanına bağlanmaktır. Bu maksatla, *'zengin olmak için didinip durma, çıkar bunu aklından'* (Özdeyişler 23: 4) ifadesi, bir başkasına verilen kismete el uzatılmaması, başkasının hakkının yenilmemesi içeriğinde bir anlam taşımaktadır. Yoksa

²⁴ "Ağzından çıkan yasa benim için Binlerce altın ve gümüşten daha değerlidir. Ancak zevkini Rabbin Yasası'ndan alır Ve gece gündüz onun üzerinde derin derin düşünür. Ama alçakgönüllüler ülkeyi miras alacak, Derin bir huzurun zevkini tadacak. O zaman şöyle dedim: İşte geldim; Kutsal Yazı tomarında benim için yazılmıştır. Ey Tanrım, senin isteğini yapmaktan zevk alırım ben, Yasan yüreğimin derinliğindedir. Öğütlerin benim zevkimdir, Bana akıl verirler. Onların yüreği yağ bağladı, Bense zevk alırım yasandan." (Mezmurlar 119: 72,1: 2, 37: 11, 40: 7-8, 119: 24-70)

²⁵ "Kalk, parla; çünkü ışığın geliyor, Rabbin yüceliği üzerine doğuyor. Dünyayı karanlık, halkları koyu karanlık örtüyor; oysa Rab senin üzerine doğacak, Yüceliği üzerinde görünecek. Uluslar senin ışığına, krallar üzerine doğan aydınlığa gelecek. Bana umut bağlayan kıyı halklarının, ticaret gemileri öncülüğünde senin çocuklarını altınlarıyla, gümüşleriyle birlikte Tanrın Rabbin onuruna İsrail'in Kutsalına uzaktan getiren gemileridir bunlar. Rab seni görkemli kıldı." (Yaşaya 60: 1-3, 9)

²⁶ "Faizle para vermez, aşırı kâr gütmemez. Elini kötülükten çeker, iki kişi arasında doğrulukla yargılar. Faiz ve tefecilikle malına mal katan kişi, bunu yoksullara acıyan için biriktirir. Sahtekârlığı, yalanı benden uzak tut, bana ne yoksulluk ne de zenginlik ver; payıma düşen ekmeği ver, yeter. Yoksa bolluktan, kimmiş Rab der seni yadsır; ya da yoksulluktan, çalar ve Tanrımın adını lekelemiş olurum." (Hezekiel 18: 8; Özdeyişler 28: 8, 30: 8, 30: 9)

²⁷ "Parayı seven paraya doymaz, Zenginliği seven kazancıyla yetinmez. Bu da boştur. Mal çoğaldıkça yiyeni de çoğalır. Sahibine ne yararı var, seyretmekten başka? Az yesin, çok yesin işçi rahat uyur, Ama zengin malı zengini uyutmaz. Servet göz açıp kapayana dek yok olur, Kanatlanıp kartal gibi göklere uçar. Çünkü zenginlik kalıcı değildir Ve taç kuşaktan kuşağa geçmez. Zengin olmak için didinip durma, Çıkar bunu aklından. Dürüst bir yoksul olmak, Yolsuzlukla zengin olmaktan yeğdir." (Vaiz 5: 10-12; Özdeyişler 23: 5, 27: 24, 23: 4, 28: 6)

bu ifade, zengin olmanın gereksizliğini içermemektedir. İsrail nebilerinin sözlerinden, mülk ve servet edinmeye özendirici, kazancı arttırmaya azmettirici pek çok ifadeye rastlanılmaktadır. Alçakgönüllülüğü insanlara karşı değil sadece tanrıya karşı üstünlük taslamamak olarak algılayan Eski Ahit, zenginlik içinde dürüstlüğü öğütlemekte; fakirliği de, akılsızlıkla eğlenceye dalmanın bir karşılığı olarak görmektedir²⁸.

Musevi nebilerin bildirdiği sözlerden oluşan kutsal metinlerin hiç birinde serveti ve kazancı hakir gören, Tanrı yolunda engel olarak yorumlanan hiçbir ifadeye rastlanılmadığı gibi; servetin gerçekten onurlu bir yaşam edinmesini sağlayan ve bu yüzden de çok yüksek derecede değer taşıdığını bildiren emirlerle de karşılaşmaktadır. Eski Ahit'te zenginlik övüldüğü gibi, para ile elde edilecek olan mutluluk ve itibar da uygun bulunmuştur²⁹. Eski Ahit, zenginliğin ya da paranın insan hayatındaki önemini görmüş, kardeşler arası yardımlaşmayı olduğu kadar çalışarak zengin olmayı tanrı yasanın önemli bir maksadı haline getirmiştir³⁰. Ne var ki zenginlik ne kadar gerekli görülürse görülsün, para ve servetin Tanrı sevgisi ve yasanın verdiği bilgelik karşısında hiç önemi yoktur³¹. Tanrıyı ve

²⁸ “Yaşam yolunu bana bildirirsin. Bol sevinç vardır senin huzurunda, Sağ elinden mutluluk eksilmez. Sağ elinde uzun ömür, Sol elinde zenginlik ve onur vardır. Bilge kişiler onuru miras alacak, Akılsızlara yalnız utanç kalacak. Rab korkusu bilgelik öğretir, Alçakgönüllülük de onurun önkoşuludur. Eli açık olan daha çok kazanır, hak yiyenin sonuysa yoksulluktur. Önderlere ayrıcalık tanımayan, zengini yoksuldan çok önemsemeyen O değil mi? Çünkü hepsi O'nun ellerinin işidir. O kimini yoksul, kimini varıl kılar; kimini alçaltır, kimini yükseltir. Aranızda yoksul kimse olmayacak. Tanrınız Rabbin mülk edinmek için size vereceği ülkede Tanrınız Rabbin sözünü can kulağıyla dinler, bugün size bildirdiğim bütün bu buyruklara özenle uyarsanız, O sizi kesinlikle kutsayacaktır. Düşkünün yerden kaldırırsın, yoksulu çöplükten çıkarırsın; soylularla oturtsun ve kendilerine onur tahtını miras olarak başlasın diye. Çünkü yeryüzünün temelleri Rabbindir, O dünyayı onların üzerine kurmuştur.” (2.Tarihler 33: 12; 1.Sayılar 2: 7,8; Yasanın Tekrarı 15: 4-5; Mezmurlar 16: 11; Özdeyişler 3: 16, 35, 11: 24, 15: 33)

²⁹ “Yüreklerini sevindiren şarabı, Yüzlerini güldüren zeytinyağını, Güçlerini arttıran ekmeği hep sen verirsin. Şölen eğlenmek için yapılır, Şarap yaşama sevinç katar, Paraysa her ihtiyacı karşılar. Güzel bir yaşlılık döneminde öldü. Zenginlik ve onur dolu günler yaşadı. Yerine oğlu Süleyman kral oldu. Sana bilgi ve bilgelik verilecektir. Sana ayrıca öyle bir zenginlik, mal mülk ve onur vereceğim ki, benzeri ne senden önceki krallarda görülmüştür, ne de senden sonrakilerde görülecektir.” (Mezmurlar 104: 15; Vaiz 10: 19; 1.Tarihler 29: 28; 2.Tarihler 1: 12)

³⁰ “Tanrınız Rabbin size vereceği ülkenin herhangi bir kentinde yaşayan kardeşlerinizden biri yoksulsa, yüreğinizi katılaştırmayın, yoksul kardeşinize eli sıkı davranmayın. Ne mutlu yoksulu düşünelim! RAB kurtarır onu kötü günde. Korur RAB, yaşatır onu, Ülkede mutlu kılar, Terk etmez düşmanlarının eline. Destek olur RAB ona Yatağa düşünce; Hastalandığında sağlığa kavuşturur onu. Ticaret gemileri gibidir, Yiyeceğini uzaktan getirir. Gün ağarmadan kalkar, Ev halkına yiyecek, hizmetçilerine paylarını verir. Bir tarlayı gözüne kestirip satın alır, El emeğiyle kazandığı parayla bağ diker. Giyiniyor kollarını sıvar, Canla başla çalışır. Ticaretinin kârlı olduğunu bilir, Çırası gece boyunca yanar. Mazluma kollarını açar, Yoksula elini uzatır. Kar yağınca ev halkı için kaygılanmaz, Çünkü hepsinin iki kat giysisi vardır.” (Yasanın Tekrarı 15: 7; Mezmurlar 41: 1-3; Özdeyişler 31: 14-21)

³¹ “Doğrular bunu görünce korkacak, Gülerek şöyle diyecekler, işte bu adam, Tanrıya sığınmak istemedi, Servetinin bolluğuna güvendi, Başkalarını yıkarak güçlendi. Ama ben Tanrının evinde yeşeren zeytin ağacı gibiyim, Sonsuza dek Tanrı'nın sevgisine güvenirim. Ancak zevkini Rabbin Yasası'ndan alır Ve gece gündüz onun üzerinde derin derin düşünür. Ne mutlu sevinç çılgınlığı atmasını bilen halka, ya Rab! Yüzünün ışığında yürürler. Ne mutlu, ya Rab, yola getirdiğin,

yasayı unutturan zenginliği günahkârlıkla bir tutan Eski Ahit, bu servet düşkünlüğünü günahın kaynağı olarak görmüştür. Bu nedenle, şayet bir kimse, zenginliğin sağladığı imkânlardan yasaya uymayan haller içine girmeye niyetlenmişse; tanrı karşısında alçakgönüllü olmaktan vazgeçip yasasını hiçe saymışsa, bu durumda zenginliğin beraberinde getirdiği tehlikelere kendisini kaptırmış demektir. Eğer zengin bir kimse, bu tür sapkınlıklardan kendini koruyup, zenginliğin tehlikelerinden de sakınmasını gerçekten iyi bilirse, dürüstlüğü zenginliğin içinde de yaşayabilirse; onun bu hali, Tanrının daha da hoşuna gidecektir. Zenginliğe ve para kazanmaya özendirilen pek çok söze Eski Ahit'te rastlanabileceği gibi; para kazanan ve mülk edinen kimseye, fakirlere yardım etme yükümlülüğünü getiren uyarılarla da karşılaşılmaktadır³².

Eski Ahit'in yanı sıra kutsal kitapların yorumlarında bolca rastlanılan, zenginliği ve para kazanmayı öven sözlerle, Musevi, çalışarak zenginleşmeye dinsel anlamda motive olmaktadır. Böylece Musevi gayretiyle, ticaretiyle ve zekâsıyla kazandığı altın ile gümüşlerinden dolayı, asla bir utanç duymamaktadır. Tam tersine, edinmekte olduğu servetini, hep dürüst kalmanın ya da her anında Tanrının emirlerine bağlı olmanın bir sonucu olarak görerek; Tanrının kendisini kutsamış bulunduğundan emin gözükmektedir. Musevi için, Tanrı adına, tenekeyle altın toplamak ve gümüşleri çoğaltmak, öbür dünyada kendilerini bekleyen ödülleri birer işareti ve gereği olarak görülmüştür. Bu dünyadaki hayatıyla, ödüllendirilmiş ya da cezalandırılmış olduğunun bilincine vararak; Musevi, tamamıyla bilinçli bir şekilde, Tanrının emirlerini gerçek dünyanın içine, iş hayatına aktarmayı başarabilmiştir. Sonunda, çilekeşliği bu çetin dünyada yaşamaya, günahlarının hesabını da iş hayatı içinde görmeye de başlamıştır. Bir taraftan, kutsal yazınında İbrahim'den beri binlerce yıldır işittiği Tanrının vaat ettiği, bütün ulusların Tanrısı olma taahhüdünün gerçekleştiğini büyük bir gururla gören Museviler; diğer taraftan da, dinsel prensiplerini gerçek hayatta yaşamalarının ve yaşama tarzlarını da rasyonelleştirmiş olmalarının ödülünü, bu dünyada daha iyi yaşama arzusuyla aldıklarına inanmışlardır. Eski Ahit'in ulusal tanrısının tek tanrı olduğuna inandıkları için, Museviler, bağlandıkları bu tek tanrının bütün ulusların tek tanrısı olduğunu anlamışlardır³³.

Yasayı öğrettiğin insana! Ne mutlu adalete uyanlara, Sürekli doğru olanı yapanlara! Ne mutlu eli açık olan, ödünç veren, İşlerini adalette yürüten insana! Ne mutlu O'nun öğütlerine uyanlara, Bütün yüreğiyle O'na yönelenlere! Yolları sevinç yollarıdır, Evet, bütün yolları esenliğe çıkarır.” (Mezurlar 52: 6-8, 89: 15, 94: 12, 106: 3, 112: 5, 119:2; Özdeyişler 3: 17)

³² “Dürüstlüğüne leke sürmeksizin zengin olanları ve servetlerini sürekli arttıranları, Tanrı kutsasın. Zengin yoksullara egemen olur, borç alan borç verenin kulu olur. Cömert olan kutsanır, çünkü yemeğini yoksullarla paylaşır.” (Özdeyişler 22: 7-9)

³³ “Yüceler Yücesi uluslara paylarına düşeni verip insanları böldüğünde, ulusların sınırlarını İsrailoğullarının sayısına göre belirledi. Tanrı kutsal tahtına oturmuş, Krallık eder uluslara. Ulusların önderleri İbrahim'in Tanrısı'nın halkıyla bir araya gelmiş; Çünkü Tanrı'ya aittir yeryüzü

Talmud'da da, zenginlikler, altın ile gümüşün çoğaltılması övgüyle bahsedilmiştir. Zenginleşme gayretleri içinde, yalnızca Tanrının emirlerini tutarak yolunda yürünmesi halinde, kazandıkları kutsal kılınmıştır. Oysa pek çok ifade lanetle söz edilen fakirlik; kişinin kendi ilgisizliğinin, Tanrı iradesini gerçek hayatta yaşamak istemeyişinin, bir sonucudur. Zenginliğin hakir görülmesine, yalnızca edindiği servetiyle eğlenceye dalması ve zevk âlemine kapılması hallerinde, kınanmaktadır. Gerçekte burada kınanılan, yine zenginlik olmak yerine; dalınan zevki sefa halidir. Nasıl ki insafsızlık, tamahkârlık ve haksızlık zenginliğe giden yollar içinde yerilmekteyse; zevke düşkünlük halinde kınanılan yine zenginlik olmamakta, fakat servetin kötü yolda tüketilmesi, Tanrı buyruklarına uyulmaması yerilmektedir. Talmud'da zenginliğe teşvik edici ve kutsayıcı pek çok metne rastlamak olasıdır. Bunlar arasından, aşağıda aktarılanlar özellikle dikkat çekicidir. *“Dürüstlüğe ve dünyaya hoş gelen yedi özellikten birisi de zenginliktir. Aboth, Tanrı'ya dua eden bir kimse, tüm servetini ve mülkünü düşünerek niyaz etsin; çünkü bilsin ki, sahibi olduğu her şey, içindeki gayretinin sonucu değildir, Tanrıya olan bağlılığının bir ürünüdür, demektedir. Dürüst bir insan, edindiği servetini ve kazandığı parasını, kendi bedeninden ziyade sevmelidir. Çünkü kazanç ve mülk, kendi dürüstlüğünün bir bedeli olarak, Tanrının kendisine verdiği ödülleriştir. Tanrı serveti ve mülkü onurlu kıldığı için, R.Akiba da zenginliği övmüştür. İnsan darlığa ve yokluğa düştüğü zaman, servetin üstün değerini anlamakla kalmaz, bunun bir Tanrı cezası olduğunun da farkına varır.”* (Sombart, 1951, 220-221). Talmud'da daha pek çok yerde rastlanabilen bu gibi kesin ifadeler, servetin ve kazancın, yalnızca dünyevi bir bakış açısıyla değerlendirilmediğini; fakat bununla birlikte de, öbür dünyadaki akıbetinin bir ifadesi veya yansıması olduğunu anlatmaktadır. Bütün bunlar, servet içinde yoksunluğun yüceltilmesi, zenginliğin zulümle edinilmemesi ve günah yolunda kullanılmaması, Tanrı buyruklarının iş hayatına taşınması sorumluluğunu Musevi'ye yüklemektedir. Böylece de, asırlar sonra Musevi'nin kendi hayat tarzının rasyonelleşmesini sağlayacak olan dünyevi asketikizmin temelleri atılmaktadır.

4. ESKİ VE YENİ AHİT ARASINDAKİ ZİTLİK

Dünyevi cezalandırma ve ödüllendirme anlayışıyla Hıristiyanlıktan bütünüyle farklı bir şekilde dinlerini oluşturmaya başlayan Museviler; böylece bütün dünyevi neşelere ve kudretlere de sahip olmasını bilebilmiştir. Eski Ahit'te zenginlik övülür, ulaşılması istenilen bir meziyet halini alırken; Yeni Ahit'in methettiği tek zümre fakirlerdir. Yeni Ahit, Tanrı buyruğuna uyduğunu herkese gösteren zenginlere, yalnızca lanet etmekle kalmaz; fakat

kralları. O çok yücedir. RAB mesh ettiği sağ elinden tuttuğu kişiye sesleniyor, uluslara onun önünde baş eğdirecek.” (Yasanın Tekrarı 32: 8; Mezmurlar 47: 8-9; Yaşaya 45: 1)

bununla birlikte zenginliğin öbür dünyanın kazanılmasında en büyük engel olduğu, cennete girmek isteyen bir kimsenin bütün mülklerini fakirlere dağıtarak bu dünyasından vazgeçmesinin zorunlu olduğu bildirilmektedir. Zenginliği açıkça kınayan Yeni Ahitteki aşağıdaki ifadeler, Eski Ahit ile arasındaki zıtlığı açıkça ortaya koyar içeriktedir. *“Hiç kimse iki efendiye kulluk edemez. Ya birinden nefret edip öbürünü sever, ya da birine bağlanıp öbürünü hor görür. Siz hem Tanrı'ya, hem de paraya kulluk edemezsiniz. Kuşağımıza altın, gümüş, ya da bakır para koymayın. Yolculuk için ne torba, ne yedek mintan, ne çarık, ne de değnek alın. Çünkü işçi kendi yiyeceğini hak eder.”* (Matta 6: 24, 10: 9)

İsrail dini, ulus büyük tehlikelerle ve kederlerle karşılaştığı dönemlerde dahi, daima iyi niyetini korumuştur. Bu yönüyle, İsrail dini, inananlarını bütünüyle dünyevi sevinç ve keyiflerden yoksun kılma gayretine kapılan Hıristiyanlıktan tamamıyla farklıdır. Eski Ahidin hemen her yerinde zenginlik övülür ve özendirilirken; Yeni Ahit'te zenginlik kınanmakta ve fakirlik yüceltilmektedir. Hıristiyanlık ile İsrail dini arasındaki temel farklılıkta; aslında, Hıristiyan essene ahlakı ile ferisilerin ahlaki fikirleri arasındaki zıtlıktan başka bir şey değildir. Hıristiyanlığın essene ahlakı, inananı, bu dünyadan yavaş yavaş tümüyle koparıp uzaklaştırmakta, sessiz bir diyarın en ücra köşesinde veya manastırın karanlık bir hücrelerinde inzivaya sürülmektedir. Oysa ferisi ahlakı, kişiyi, bireysel ve topluluksal yaşamın türlü güçlüklerine çekmekte, bu çetin mücadele ortamında uyanık davranmaya ve ayakta kalmaya mecbur tutmaktadır. Hıristiyanlık, inananı, tüm yaşamını münzevi bir yalnızlıkta ve toplumdaki kopmuş çilekeşlikte düşkün ve yoksul bir keşiş haline getirirken; yoksulluğu bir Tanrı cezası olarak gören Musevi ise, dini ile rasyonel davranış arasında tam bir uyum kurmuştur. Hıristiyan çilesini, bu dünyadan kopmuş ve insanlardan da tüm ilişkisini kesmiş bir halde, aç ve susuz kalarak kendi kendisine bu dünyanın dışında çekmektedir. Musevi ise, bir insan olarak kendi içinde günahın tohumları olarak gördüğü doğal güdülerine karşı savaş açarak, yaşadığı toplum içinde uzlaşmayı hedef alarak; çilesini, bu dünyada, bütün toplumsal ilişkilerinde ve insanlar arasında çekmektedir.

Musevilerin birbirine zıt bir şekilde ortaya çıkmış bulunan, essene ile ferisi ahlakı, bunların dayanmış olduğu dinsel yorumları insanlar üzerinde çok ciddi tesirleri olmuştur. Essene ahlakı ilk Hıristiyanlığa yol açmış, ferisi ahlakı ise Hıristiyanlığın Püritenlik mezhebini oluşturmuştur. Essenilerin dünyaya ve insan doğasına bakış açısı, İncil'de yeniden dile getirilmiştir. Bir tek paragrafı anımsamak, diğerleri hiç okunmamış olursa dahi, zenginliğe nasıl karşı çıkmış olduğunu anlamaya yeterli olacaktır. Yeni Ahit'teki, *“İsa ona, eğer eksiksiz olmak istersen, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle, dedi. Genç adam bu sözleri işitince üzüntü içinde oradan uzaklaştı. Çünkü çok malı vardı. İsa*

öğrencilerine, zengin bir kişinin Göklerin Egemenliğine girmesi güç olacak, devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı Egemenliğine girmesinden daha kolaydır, dedi.” (Matta 19: 21-24) ifadeleri içinde devenin iğne deliğinden geçmesi zengin adamın Tanrı krallığına girmesinden daha kolaydır vurgusu; bu konuda, Hıristiyanlık ile İsrail dini arasındaki farkı bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir. Zenginlik, servet sahibi olmak ve kazancını arttırmak gibi konularda İsa'nın söyledikleri, ile, Eski Ahit'in ifadeleri arasında hiçbir benzerlik ve uyum bulunmamaktadır. Kazanç maksatlı ekonomik faaliyetlere bakışı açısından, iyi bir Musevi ile iyi bir Hıristiyan arasındaki farklılık hakkında, daha başka söylenecek söz yoktur. Zengin bir Hıristiyan'ın, serveti yüzünden Tanrı krallığının kapılarının yüzüne kapandığını düşünerek yaşaması, ne kederli ve endişeli bir haldir. Zengin Hıristiyan'ın bu dehşetli kaygısı ile, Tanrı adına tenekelerle altın ve gümüş kazandığı için Tanrının lütfuna erdiği hissine kapılan Musevi'nin mutluluğunu gözler önüne getirmek; Eski Ahit ile Yeni Ahit arasındaki zıtlığı sergilemek demektir.

SONUÇ

İsrail dininin özünü, Tanrının kendileriyle yapmış olduğu anlaşma fikri oluşturduğundan; bu ahdin gereğini yapan kimsenin ödüllendirileceği, yasasına uymayanların ise cezalandırılacağı anlayışına varılması, son derece doğaldır. Diğer bir deyişle de, yasal ve ahlaki olan bu anlaşma yasası hükümlerine uyan bir kimse, iyiliklerinin karşılığını görerek ödüllendirilmekte; bunun yerine, kötülük yoluna kapılanlar da, cezalandırılmaktadır. Yasaya uymada gösterilen başarı ile cezanın yorumlanış şekli, Musevi'nin bütün davranışları üzerinde etkili olan dinsel düşüncelerinin bir sonucudur. İsrail dininin en eski biçimi, öbür dünya hakkında hiçbir bilgi vermemektedir. Bundan dolayı, mutluluk ile acının yalnızca bu dünyada gerçekleşeceğine inanılmıştır. Eğer Tanrı, bir Musevi'yi, işlediği günahı yüzünden cezalandıracaksa veya hoşnut kaldığı fiilinden dolayı ödüllendirecekse; onu, bu dünyadaki yaşamı boyunca, bu hükmüne uğratacaktır. Yeni Ahit, zengin olan bir kimsenin, göklerdeki cennetin kapısının yüzüne kapanacağını açıkça bildirmektedir. Oysa Eski Ahit, Tanrı adına altının kalaya sahip olur gibi biriktirilmesini, gümüşün de bakırmışçasına yığılmasını, bütün bu maddi servetin ussallık ve tutumluluk içinde arttırılmasını; öbür dünyadaki Tanrı lutfunun birer işaretiymiş gibi teşvik etmiştir. Zenginliği öven Eski Ahit ile fakirliği yücelten Yeni Ahit arasındaki bu zıtlığı yadsımak, üstün zekâsıyla ve Tanrıya gönülden bağlı kalmasıyla servet edinen ve arttıran Musevi'yi hiç takdir etmemek demektir.

KAYNAKÇA

- BOKSER B.Z. (1951). *The wisdom of the Talmud; A Thousand Years of Jewish Thought*. New York: Philosophical Library.
- COHEN B. (1949). *Everyman's Talmud*. New York: E. P. Dutton.
- COHEN J. (1999). *Sefer hayashar: the Book of the righteous* New York: Ktav Pub. House.
- DANIEL Z. F. (1999). *The right and the good : halakhah and human relation* Northvale: N.J. Jason Aronson Publ.
- DORFF E.N. (2003). *Love Your Neighbor And Yourself : A Jewish Approach To Modern Personal Ethic* Philadelphia: PA Jewish Publication Society.
- GOODMAN L.E (1998). *Judaism, human rights, and human value* New York: Oxford University Pres
- MAIMONIDES M. (1975). *Ethical writings of Maimonide* New York: New York University Pres
- NEUSNER J. (1990). *The economics of the Jewish People*. Chicago: University of Chicago Pres
- NOTH M. (1981). *The Deuteronomistic History*. New York: Sheffield Pres
- NOVAK D. (1992). *Jewish social ethic* New York: Oxford University Pres
- PICA J.N. (1962). *The Banking and Finance Among Jews in Renaissance Italy*. New York: Bloch Pub.
- ROOVER R. (1974). *Business banking, and economic thought in late medieval and early modern Europe*. Chicago: University of Chicago Press
- RYN F.W. (1924). *Usury and Usury Law* Boston: Houghton Mifflin Company.
- SEARS D. (1998). *Compassion for humanity in the Jewish tradition*. Northvale: Jason Aronson Publication.
- SHEAR E.M. Chaim M (1998). *The Rich Go To Heaven : Giving Charity In Jewish Thought*. Northvale: Jason Aronson Publication.
- SOMBART W. (1951). *The jews and modern capitalism*. Glencoe: Free Pres
- TAMARI M. (1987). *With all your possessions : Jewish ethics and economic life*. London: Free Press, Collier Macmillan Publisher
- TRAVERS R. (1966). *Christianity in Talmud and Midrash*, Herford Clifton, N.J., Reference Book Publishers

ZWEIG M. (1991). Religion and economic justice, Temple University Press,
Philadelphia